

КРАЄЗНАВЧА МОЗАІКА

ГЕРБ ПРИЛУК

Герб — особливий символічний знак. Він виражає коло ідей, політичну та історичну характеристику, природні особливості, господарську специфіку країни, території, сексологію особи, роду тощо.

Герби поділяються на державні, герби земель, міст, областей. Міський герб належить до числа історичних пам'яток, в яких в символічній формі шляхом використання особливої знакової системи втілювались певні реальні явища та події.

Міський герб як символічний знак виник у феодальну епоху на певному рівні розвитку міської організації. Як відомо, сюзерен (великий феодал, який був государем щодо залежних від нього васалів), наділяючи свого васала землею, вимагав від нього проходження військової служби, участі в бойових походах з святою ризикою і залежних селян. Підвладний повинен був мати свій прапор, який символізував володіння землею і одночасно служив розпізнавальним знаком для його людей в період походів і битв. Таким чином бойова відзнака — знамено — мала перш за все відзнаючий характер. Зображались на ньому звірі, культові символи, шаблі, мечі. Незабаром специфіка рицарського озброєння визначила перенесення бойового знака на щит воїна. З часом ці знаки стали оформлюватися за спеціально розробленими правилами. Так виник рицарський герб. Поступово він перетворювався в постійний знак, придбав риси стану належності, почав передаватися в спадщину. По мірі заглиблення процесу феодальної роздробленості васали одержували все більш широкі права на управління своїми землями, ставали практично незалежними їх володарями; герб такого «самостійника» одночасно перетворювався в емблему його землі.

У 1569 році в Любліні було підписано унітарний акт, згідно з яким Велике князівство Литовське і Польське королівство об'єдналися в єдину державу — Річ Посполиту. До складу неї в другій половині XVI — першій половині XVII ст. входили лівобережні українські землі. Річ Посполита як феодальна держава була зорієнтована на розвиток економічної бази міст, бачучи в них важливе джерело поповнення своїх прибутків. Тому надавала містам різні привілеї, які стимулювали зростання торгівлі, розвиток ремесел, а також визначали стан мешканців міста як соціальної групи феодального суспільства.

Магдебурія у визначній мірі послабляла феодальну залежність міст, надаючи їм право на самовизначення, особистий суд, право земельної власності і визволення від більшої частини феодальних повинностей.

Введення в лівобережних українських містах норм магдебурзького права стало помітною віхою на шляху повсюдної появи і законодавчого затвердження міських гербів. Для ведення міських справ потрібна була печатка — необхідний компонент діловодства того часу. Вона повинна була наочно констатувати законодавчу владу міста. Тому разом з грамотою на магдебурзьке право місто обов'язково отримувало міську печатку і герб. Міський герб був символом самоуправління міста. Офіційне визнання його оформлялося юридично, він затверджувався королем, видавалась відповідна грамота. Грамотою 1582 року Сигізмунд III закріпив у власність А. Вишневецького місто Прилуки. Причому магдебурзьке право Прилукам, також як і Лубнам, надано в такому об'ємі, яким воно було в головних містах королівства. Кракові, Львові, Гербом міста стала частина зображення на князівському гербі Вишневецьких.

Історики А. Шафонський писав: «Герб состоит из четырехугольного продолговатого щита, которого нижние углы круглые, и на нижнем краю на среднее острое возвышение. В щиту, в голубом поле бычача золотая, с золотыми рогами глава, с левой в правую сторону кривою саблей пронзенная, так что конец сабли вкось у правого уха сторчит...». Таке зображення було і на печатці Прилуцької ратуші. І. Вишневецький, до якого незабаром перейшли Прилуки, зробив місто одним з центрів своїх володінь на Лівобережній Україні. Він побудував великий палац і мав намір перенести сюди із Лубен свою резиденцію.

4 липня 1782 року герб міста був затверджений імператрицею Катериною II. Пріснував він до 1917 року. Герб поміщався на будинку ратуші, на міських воротах, був обов'язковим атрибутом в торгівлі. Але найбільше він використовувався в міській канцелярії. У період, коли Україна стала незалежною державою, потрібні відновити історичну справедливість і відродити герб міста. Він повинен стати офіцій-

ною емблемою міста. Його потрібно встановити при в'їзді в місто, щоб він зустрічав гостей. Бажаний герб і на будинку міської Ради.

Його потрібно ввести в діловодство, наносити на вироби місцевої промисловості, і таким чином прославлятиметься рідне місто як на всю Україну, так і за її межами.

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ,
директор Прилукського краєзнавчого музею.

РОДИННІ КОРЕНІ Л. УКРАЇНКИ

Чи перебувала Леся Українка на Чернігівщині? Можливо, але документальних даних ми не знайшли. Знаємо, що серед чернігівської інтелігенції були у неї знайомі М. М. Коцюбинський та інші.

Але батько Лесі — Петро Антонович Косач (1841—1909 р.р.) родом з містечка Мглин Чернігівської губернії. Він навчався в Чернігівській гімназії. Був юристом за фахом і громадським діячем демократичного напрямку.

Мати — Олена Пчілка, відома письменниця, фольклорист і етнограф, збирала у нас народну творчість. Зокрема, вона добре знала мєнського кобзаря з Волосківця Терентія Макаровича Пархоменка, зустрічалась з ним у себе на квартирі в Києві.

У рецензії на творчість кобзаря вона згадує в 1908 році: «Кобзаря Пархоменко я знаю ісповнено я знаю доволно давно, вот уже лет п'ять... он навѣдывается в Киев и кое-где выступает. Как-то забрел он к нам».

А от про перебування чоловіка Лесі Українки в Мені нам відомо більше. Ми з краєзнавцем В. Ф. Покотилом досліджували цей факт. Климент Васильович Квітка (1880—1953 р.р.) дачі побував у нашому містечку, де збирав народну творчість.

Він був відомим українським музикознавцем-фольклористом. Ним зібрано понад 6000 українських та інших народів пісень. Згодом професор К. Квітка видав ряд науково-теоретичних праць і збірок народної творчості, організував Кабінет вивчення музичної творчості народів. Краєзнавчі пошуки, бесіди зі старими мєнцями, стаття К. Квітки «Мєна, Позеневичі», надрукована у «Вибірних статтях» ч. 1 (Київ, «Музична Україна», 1985), дають можливість ширше висвітлити цей епізод.

Отже, в 1896 р., на початку своєї фольклористської дороги, юний Климент Квітка влітку, в час канікул приїхав у Мєну з метою записати народні пісні. Одночасно він був репетитором гімназиста, сина місцевого поміщика Омелюти.

К. Квітці не в повній мірі вдалося використати свій час. У цей час містечкова адміністрація забороняла спів на вулицях. Та він познайомився з дочкою іншого поміщика — Софією Москальською, яка добре знала народні пісні, перейняті від дівчат з Чугаївки (куток у Мєні). Вона аміло передавала пісні з точним дотриманням фонетичних особливостей місцевої говірки з її архаїчними рисами і двоголоссям.

Ці записи пісень від С. Москальської були опубліковані Квіткою у спеціальному збірнику в 1922 р. До речі, ми дізналися, що у Москальських була бандура відомого данилівського майстра Олександра Корнієвського. К. Квітка писав: «Однак після видання збірника у 1923 р. я знову відвідав Мєну». Цього разу він був тут недовго. Записав від селянок живані пісні. Зокрема, його зацікавив вигук «гу-у!».

Потім він побував на молочній фермі на хуторі колишнього поміщика, де виконував свої репетиторські обов'язки. Тут він записав від одного селянина-скрипала пісеньку, що теж була опублікована в черговому збірнику.

Такі деякі відомості про родину Лесі Українки, пов'язані з нашим краєм.

Дмитро КАЛІБАБА,
учитель-краєзнавець.

м. Мєна.

З архіву НКВС

БУНТІВНИЙ ВОСЬМИКЛАСНИК

[за матеріалами «Справи № 12940» слідчастини ЧОУ НКВС.
Фонд зберігання II — 15534]

Безсумнівно, з чотирнадцятирічного Малечі Леоніда Петровича, мешканця села Анисова Чернігівського району, вийшла би з часом велика освічена людина, можливо, літератор чи журналіст. Доказом цьому його любов до літератури, зокрема до творів Тараса Григоровича Шевченка, рання не за віком визначеність життєвої позиції і широта світогляду, відвертість і мужність характеру. Однак — не судилося.

27 квітня 1940 року Льоня написав і припналив кривками на кооперації, воротах школи, людських парканях листівки, що починалися цілком по-шевченківському:

Не святкують тепер Паски,
У церкву ні ходять,
І на Паску вчителів
У колгосп гонять.

Далі Льоня пояснював, що в партію вступає лише той, хто хоче напитися людської крові, і закликав односельців у неділю до колгоспу не йти, а братися за дружок.

Органи НКВС, невірно оцінивши ситуацію, заарештували вчителя Матюшу Іллю Кириловича. Льоня, щоб довести органам їхню помилку, надумав ще раз написати листівки, однак учителя через два тижні випустили. Старший слідчий слідчої частини облуправління НКВС молодший лейтенант держбезпеки Тертишник, порівнявши почерк листівок з почерком шкільної стінгазети «Сталінець», яку редагував Льоня, знайшов справжнього винуватця.

Заарештували хлопця 13 вересня. Льоня, який на той час квартируючи в Чернівцях і навчаючись у школі № 8, уже був готовим до всякого, почав давати пояснення.

Народився в селі Ковчин Куликівського району. Батьків у 1929 році розкуркуляк, батька за несплату податків вислали на Північ, де він пропав. Добре пам'ятає 33-й рік, бо тоді мало за голоду не помер, згодом разом із мамою-вчителькою і братом Святославом переїхали до Анисова, мати вийшла заміж за директора школи Дем'яна Олександровича Кривницького. Вітчм ставився до нього гарно, однак туга за батьком, сумні розповіді бабусі про їхнє минуле, зробило його життя поганим. Він привчився до книжок. Читав Грінченка, Винниченка (вітчим наказав ті заборонені книжки знищити, але він зберіг), особливо вплинули на нього оповіді про дитячі роки і революційну діяльність Леніна, Сталіна, Кірова, Куйбишева, зокрема книжка Лаврентія Берії «Про більшовицькі організації в Закавказзі». Саме вони привели його до думки створити підпільний гурток для боротьби з радянською владою, який би міг назватися «Визволення України» і діяти через розповсюдження листівок. Заради цього він говорив з односельцями Кошарним Миколою і Герасименком Михайлом, але вони відмовчались: мовляв, нічого не вийде. Словом, таємну організацію створити не зміг через відсутність прибічників. 27 квітня, узнавши, що парторганізація школи вирішила вигнати вчителів на Паску в колгосп на роботу, вирішив скористатися моментом і закликати людей до опору.

Хлопець поводиться з гідністю, говорить про все відверто, навіть власноручно пише заяву, в якій пояснює: колгоспники живуть життям рабів Стародавнього Риму. Немає хліба, макаронів, цукру, круп, риби. Приблизно сімдесят відсотків селян ходять у лахмітті і драному взутті, на трудовень платять 200 гр. зерна, селяни душаються в лавках за хлібом, бо в них все відбирає держава. У країні «от молдаванине до фіна» народ голодний, холодний, роздягнутий, роззутий, пограбований, з хат вигнаний, залаяний і одурений. Радянський Союз веде політику воєн і загарбання чужих територій — лише за останні три роки встиг помірятися силами з вісьмома державами і захопити Монголію, Західну Україну і Білорусію, Бессарабію, Буковину, Фінляндію, Прибалтику. Саме через це він ще раніше відмовився записатися до комсомолу і зненавидів радянську владу.

Слідчий кричить і погрожує. Льоня пише заяву і підписує протоколи допитів по-українському — очевидно, як виклик.

19 листопада Чернігівський обласний суд у закритому вечірньому засіданні засуджує його до чотирьох років виправно-трудових таборів. Учні десятиго класу Герасименку Михайлові дають один рік, студентові першого курсу Чернігівського педінституту Кошарному Миколі три роки — за недонесення.

Відсидівши, обидва хлопці повернулися до села. Слідів Льоні, як і його батька, навіть з міліцією (тобто через картотеку МВС) не вдалося розшукати. Не для цих порядків, розумних і чесних людей більшовики своє царство творили.

Володимир ШКВАРЧУК,
консультант науково-редакційного підрозділу обласної Радн.

м. Чернівці.